

Expoziční sál č. I.

Plocha expozičního sálu: 37,30 m²

Název tématu: **Doba kamenná – paleolit, mezolit, neolit, eneolit**

Autor libreta: **Mgr. Hana Hosnedlová**

V této části vycházíme pouze z archeologických nálezů pocházejících ze starého muzejního fondu (starší převážně ojedinělé nálezy), z povrchových sběrů anebo ze záchranných archeologických výzkumů. Ve hmotné podobě zde budou prezentovány hlavně nálezy kamenné štípané industrie, výrobky z keramiky (od neolitu nádoby, závaží, přesleny), mazanice s otisky, popřípadě rekonstrukce celých nástrojů, ukázky materiálů a surovin např. pro výrobu kamenných nástrojů.

Paleolit a mezolit – lovci a sběrači

Rozdělit podle období, tj. střední a mladý paleolit, k tomu jsou jen jednotky nálezů, přestože se jedná o nejdelší období lidských dějin. Více prostoru bude věnováno pozdnímu paleolitu a mezolitu.

V hlavním textu nástin vývoje člověka a jeho rozšíření ve světovém a evropském kontextu (neandrtálci, příchod moderních lidí do Evropy), přírodní podmínky (střídání dob ledových a meziledových, tundra, vznik lesa), zdroj a způsob obživy, výroba a druhy nástrojů a jejich používání, bydlení, umění, první domestikace – pes. Uvést doklady osídlení v západních Čechách, které máme až od středního paleolitu (např. Stříbrsko). Na Klatovsku se zatím jedná jen o ojedinělé nálezy kamenné industrie z období středního a mladého paleolitu. V posledních dvou desetiletích přibývají v Poúhlaví i Pootaví nové doklady působení lovců a sběračů pozdního paleolitu a následujícího období mezolitu. Jedná se o desítky lokalit situovaných nejčastěji na mírnějších návrších a terasách v údolí velkých řek Úhlavy, Otavy a jejich přítocích (Drnový potok, říčka Ostružná, Poleňka). Soubory nálezů získaných povrchovými sběry na zoraných polích čítají jednotky až desítky (i stovky) drobnějších kusů kamenné štípané industrie (např. Dolní Lhota, Starý Láz, Luby, Janovice nad Úhlavou). Většina poloh byla využívána v obou obdobích, a ani podle artefaktů nelze vždy úplně rozlišit paleolitické a mezolitické lokality.

Ze záchranného výzkumu při stavbě obchvatu města u vsi Kal probíhající v roce 2011 pochází kolekce nálezů s necelými 150 ks kamenné industrie. V souboru datovaném do mladého mezolitu (krátkodobé sezónní osídlení) máme vedle dalších nástrojů a čepelí tři kusy geometrických mikrolitů (trapézy) a nedokončenou broušenou nátepní destičku. Z dalších záchranných výzkumů pak máme nálezy štípané industrie v jednotkách kusů, např. Tajanov, Sobětice, Újezd u Plánice (mezolit, řeka Úhlava, krumlovský rohovec).

V klimaticky příhodnějších obdobích posledního zalednění v tzv. Interstadiálech (pozdní paleolit) a v počátcích holocénu (období mezolitu) byly využívány i vyšší polohy Šumavy, doklady působení především mezolitiků pocházejí z několika lokalit při říčce Křemelné nedaleko Prášil a pak v údolí Roklanského potoka (Javoří Pila) a Vydry.

Exponáty:

starý nebo středí a mladý paleolit: pic a sekáčové jádro z Dolní Lhoty a drasadlo z Novákovic. Do období mladého paleolitu se pravděpodobně hlásí prozatím ojedinělé nálezy atypického klínového rydla, zlomek čepele, oboje z okolí Chudenína a drasadlo z Veselí (*to bude zapůjčeno?*).

Pozdní paleolit a mezolit: Presentovat zde výběr nálezů z lokalit např. Starý Láz, Dolní Lhota, Janovice nad Úhlavou, Čachrov, Luby, Kal. Tj. nástroje – škrabadla, trapézy, rydla, vrtáky, vruby, ale i retušované čepelky, úštěpy, jádra, otloukač, odpad z výroby a broušený artefakt. Lze i ukázky materiálů a surovin pro výrobu kamenných nástrojů (pazourky, rohovce, atd.). Možné je i rekonstrukce celých nástrojů (ŠI zasazených do dřevěných parohových, kostěných rukojetí či ratiště).

Obrazová prezentace: Panely nebo velké nástěnné tapety s obrazem rekonstrukce krajiny kolem řeky v období pozdního paleolitu nebo mezolitu. Rekonstrukce nástrojů a náradí např. luk se šípy a jiné dřevěné či kostěné nástroje, které se vyráběli a používali, ale nemáme pro ně na Klatovsku doklady (doklady nálezů fragmentů dřevěných nástrojů např. z jižních Čech). Zvětšeniny nálezů, fotografie lokalit, apod. Mapa Klatovska s doklady nálezů paleolitu a mezolitu – v prezentaci nebo panel, kterou lze doplňovat (např. dolepovat puntíky).

Neolit – první zemědělci

Neolit stojí na počátku epochy nazývané zemědělským pravěkem, na Klatovsku není však významně zastoupený, přesto je potřeba jej představit. Za hlavní rysy je považováno pěstování kulturních odrůd obilí, luštěnin a lnu, s tím souvisí vypalování lesa, domestikace dobytka, usedlý způsob bydlení, výroba keramiky, broušených nástrojů, textilu a dalších předmětů z organických materiálů (dřeva, kůže kůry), které se nedochovávají.

Neolitická enkláva z plzeňské kotliny pronikla při řece Úhlavě až ke Švihovu, kde byla v posledních letech nalezena poškozená sekerka, nečetné keramické zlomky kultury s lineární keramikou a zlomky snad stejně staré štípané industrie. Keramika patrně neolitického stáří se našla spolu s pazourkovými nástroji také severněji u Červeného Poříčí. V nedávné době bylo povrchovým průzkumem zjištěno neolitické sídliště

u Borov s bohatými nálezy keramiky, broušených i štípaných artefaktů náležející kultuře s lineární keramikou. Sídliště mladšího stupně téže kultury bylo objeveno také v intravilánu města Přestice. Následnou neolitickou kulturu s vypíchanou keramikou zastupují především sídlištní nálezy z Vícova nedaleko Přestic, na břehu Úhlavy a opět v Borovech.

Exponáty: Ze starých nálezů lze prezentovat dva sekeromlaty (kamenné broušené nástroje) datované do období kultury s vypíchanou keramikou pocházející z Jína u Švihova a z Chlístova, s velkou pravděpodobností však tyto nálezy neindikují působení neolitického obyvatelstva, ale může jít o ve středověku či novověku přinesené a druhotně použité artefakty jako tzv. hromové kameny či klíny. Pro ukázkou je možné prezentovat nálezy z Dobřan (zlomkovou keramikou, broušenou i štípanou industrií).

Obrazová prezentace: např. Neolitický dlouhý dům, typická keramika

Eneolit – Pozdní doba kamenná

V textu představit – přes 2000 let trvající období, změny v zemědělství (oradlo a zapojení dobytka), přechod k patriarchátu, první použití kovů – mědi, stále však hlavní používání kamene na výrobu nástrojů (štípané, broušené), první pohřby pod mohylami. V západních Čechách (Plzeňský kraj) však není eneolit mezi zdejšími archeologickými prameny zastoupen příliš hojně, týká se to časného a starého eneolitu a také mladého eneolitu. Tyto období reprezentují jen ojedinělé nálezy kamenných broušených sekerek a sekeromlatů.

Výjimkou a určitým specifikem západočeského eneolitu je poměrně velké množství výšinných lokalit řazených do chamské kultury středního eneolitu (polohy zejména skalnatých suků či hřbetů – výběžků buližnickových skal). První výzkumy chamské kultury sahají v západních Čechách až do 80. let 19. století (výzkumy F. X. France) a na Klatovsku na počátek 20. století, kdy učitel z měčínské školy prozkoumal dvě lokality u Kaliště. Dosud bylo zjištěno asi 75 lokalit ze západních Čech, avšak chybějí doklady rovinných osad a pohřebišť.

Exponáty eneolit – Časný a starý eneolit prezentován pouze ojedinělými nálezy artefaktů - kamenný sekeromlat kultury s nálevkovitými poháry nalezený na poli u Sekrýtu (Svrčovec), dále ojedinělá keramika s okraji zdobenými tzv. románskou lizénou, kamenná sekerka s hrotitým týlem z vrchu Tuhošť. Nejasného stáří (nejspíše časný či starší eneolit) jsou dvě kamenné sekerky nalezené v letech 2008 a 2010 při sběrech u Janovic nad Úhlavou (lze zapůjčit ???).

Pro prezentaci chamské kultury vyjít z nových výzkumů a nálezů – Teplá skála a Osobovská skála. Výběr nálezů – střepy, broušené i štípané nástroje, mazanice s otisky dřevěných konstrukčních prvků, fragmenty kamenů na drcení obilí, přeslen. Dále ojedinělé nálezy eneolitických kamenných broušených nástrojů ze skalnatých útvarů na vrcholech Běleč u Švihova a Ježek u Habartic.

K mladému eneolitu lze prezentovat kamennou sekerku kultury se šňůrovou keramikou, náhodně objevenou ve 30. letech nedaleko Opálky u Strážova.

Obrazová prezentace: Chamská kultura – panely a tapety: Současné fotografie lokalit nebo digitálního 3D modelu (možno zajistit ze ZČU 3D model jimi zkoumané lokality). A třeba rekonstrukce obytné chaty. Mapa s nálezy chamské kultury.